

11. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М.С. Яницкий. — Кемерово: Кузбассвуиздат, 2000. — 204 с.

ІГРОВІ МОВЛЕННЄВІ СИТУАЦІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДИТИНИ

УДК: 373.2.02(075.8)

Богущ А.М.

У статті подано класифікацію, характеристику ігрових мовленнєвих ситуацій, та їх класифікацію різними авторами; описано систему ігрових мовленнєвих ситуацій для розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Ключові слова: ігрові мовленнєві ситуації, мовлення, дитина, розвиток.

ИГРОВЫЕ РЕЧЕВЫЕ СИТУАЦИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ РЕБЕНКА

Богущ Алла

В статье дано определение, характеристику и классификацию речевой игровой ситуации разными учеными; описана система игровых речевых ситуаций по развитию речи детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: игровые речевые ситуации, речь, ребенок, развитие.

Ігрові мовленнєві ситуації були предметом дослідження таких учених, як М.Я. Дем'яненко, Н.І. Луцан, Є.І. Матецька, О.О. Миролюбов, Е.Я. Палихата, В.Л. Скалкін та ін.

Ситуація визначається словниками як “сукупність умов і обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи ті взаємини людей: стан, положення, обстановка” [7:288]. Мовленнєва ситуація розглядається як “ситуація мовлення, ситуаційний контекст мовленнєвої взаємодії; набір характеристик ситуативного контексту релевантних (значущих) для мовленнєвої поведінки учасників мовленнєвої дії, що впливають на вибір ними мовленнєвих стратегій, прийомів, засобів” [9:191].

Визначення мовленнєвої ситуації неоднозначне. Вчені по-різному характеризують мовленнєву ситуацію: як „сукупність умов, мовленнєвих і немовленнєвих, необхідних і достатніх задля того, щоб здійснити мовленнєву дію за накресленим нами планом” [3:156]; “комплекс позамовних обставин, які відбивають стосунки між учасниками спілкування і зумовлюють необхідність комунікації” [2:91]; “сукупність спеціально створених умов” [4:63]; “ситуацію дійсності, що спонукає до мовлення” [8:72]; “динамічну систему взаємовідносин тих, хто спілкується, що базується на відображенні об'єктів і подій зовнішнього світу, породжує потребу цілеспрямованої діяльності у вирішенні мовленнєво-мисленнєвих завдань і живить цю діяльність” [2:43] і т. ін.

Мовленнєву ситуацію як поняття лінгводидактики слід відрізняти від ситуативності усного мовлення як лінгвістичного поняття, хоч означені понят-

тя взаємопов'язані: не випадково створюються граматичні ситуації, в яких описуються засоби вираження прохання, наказу, твердження, заперечення і т.ін. Необхідно розрізняти ситуацію взагалі (посадження будь-яких обставин, подій) від мовленнєвої ситуації. Водночас однозначного розуміння мовленнєвої ситуації як методичного прийому не склалося. Мовленнєвою ситуацією можна назвати таку ситуацію дійсності, яка спонукає до мовлення. Натомість стверджувати, що мовленнєва ситуація це лише сукупність зовнішніх обставин, за яких відбувається мовленнєве спілкування, було б неправильно. Ситуація – це і певні минулі події, про які хочеться згадати, і наші переживання, якими ми хочемо поділитись із співрозмовниками, і різноманітні виробничі, побутові, філософські питання, які необхідно обговорити. Таке мовленнєве спілкування може проходити безвідносно до наявних на момент мовлення зовнішніх обставин.

Мовленнєва ситуація - це така динамічна система взаємовідносин тих, хто спілкується, яка базується на відображенні об'єктів і подій зовнішнього світу, породжує потребу до цілеспрямованої діяльності у вирішенні мовленнєво-мисленнєвих задач і живить цю діяльність. Це ситуація, на яку людина реагує вербально дією, проте вона здебільшого включає і невербальні дії. Вона виникає спонтанно або планується попередньо суб'єктом мовленнєвої дії. Глибоке усвідомлення ситуації поліпшує якість мовленнєвого повідомлення, оскільки в кожному повідомленні відображається взаємодія об'єктивної дійсності, мислення і мовлення. У цьому і ми вбачаємо зміст використання навчально-мовленнєвих ситуацій.

Розроблено таку систему ознак мовленнєвої ситуації для її опису: - учасник (адресант, адресат, аудиторія); - предмет мовлення; - обставини (місце, час, інші значимі умови); - канал спілкування (спосіб здійснення комунікації) використовується усно чи писемне мовлення, умовні знаки; - код (мова, діалект, стиль); - мовленнєвий жанр; - подія; - оцінка ефективності мовлення; - мета – те, що, на думку учасників, могло б бути результатом мовлення в даній ситуації. Зауважимо, що цінна передусім сама ідея щодо опису і розуміння мовленнєвої ситуації, яку зрозуміти можна тільки при аналізі найважливіших її ознак, що визначають мовлення, а не всіх численних особливостей тієї чи іншої ситуації дійсності.

Мовленнєві ситуації поділяються на природні і штучні або - навчальні [10]. Природні мовленнєві ситуації виникають досить часто. Проте, на жаль, коло таких ситуацій обмежене. Вони не можуть забезпечити активізацію всього мовного матеріалу, що передбачений програмою.

Навчальна мовленнєва ситуація відрізняється від природної способом створення мовленнєвого стимулу, без якого мовленнєвий акт взагалі неможливий. У природній ситуації цей стимул створюється самими обставинами дійсності, а в навчальній – словесно. Навчальна мовленнєва ситуація - це ефективний засіб розвитку усно-мовленнєвих навичок і вмінь. По-перше, вона ставить дітей в умови, близькі до умов реального словесного мовленнєвого спілкування. Це підвищує зацікавленість мовців, вони переконуються в тому, що можуть реалізувати свої мовні можливості в акті мовленнєвого спілкування. По-друге, в навчальній мовленнєвій ситуації можна активізувати весь якісно-граматичний матеріал, що вивчається, таким чином, щоб він висту-

пав засобом вирішення якихось немовних, комунікативних завдань, а це, у свою чергу, сприяє кращому засвоєнню самого матеріалу. По-третє, за допомогою навчально-мовленнєвих ситуацій розвивається уява дітей.

Навчально-ігрові мовленнєві ситуації – ефективний засіб розвитку як діалогічного, так і монологічного мовлення. Усі навчальні ситуації поділяються на умовно-реальні і уявні. У першому випадку обставини і відносини, що створюють навчальну ситуацію, відтворюються за рахунок наочності або технічних засобів; у другому – лише за рахунок уяви. Умовно-реальні ситуації доцільно використовувати на початковому, уявні – на наступних етапах навчання. Отже, умовно-реальні мовленнєві ситуації доступні і дітям дошкільного віку, оскільки вони мають ігровий характер. Спонування до мовлення може бути внутрішнім, що обумовлює суб'єктивні потреби людини, і зовнішнім, що виходить від іншої людини. Ситуація може містити в собі суперечності, які повинні бути усунутими у процесі діяльності. Така ситуація називається проблемною. Динамічність ситуації залежить від активності комунікантів, їхньої зацікавленості у спілкуванні, більшій або меншій інформованості одного або всіх, спільності інтересів у спільній діяльності, їхнього ставлення один до одного і до ситуації, в якій вони перебувають і часто самі створюють своїми вчинками. Навчальна мовленнєва ситуація покликана забезпечити потреби дітей у мовленнєвому спілкуванні і повинна передбачати сукупність життєвих умов, що спонукають до вираження думки, використовуючи при цьому певний мовний матеріал. У навчальному процесі вона повинна слугувати: одиницею змісту навчання; способом організації матеріалу; критерієм організації системи вправ. Від природної така ситуація відрізняється: певною деталізацією обставин довкілля, що нас оточує; наявністю вербального стимулу; можливістю багаторазового відтворення [10].

Велике значення для навчання невідготовленого усного мовлення мають систематично і навмисно створені проблемні ситуації, що сприяють виникненню мотиву і потреби висловлювання, висунення гіпотез, передбачень, активізації мисленнєвої діяльності. Створення проблемної ситуації визначається видами мовленнєвої діяльності, джерелами інформації і характером вербальних і невербальних опор, конкретними прийомами навчання, що передбачають певні співвідношення між логічною і мисленнєвотворчою діяльністю. Створенню ситуації сприяють: організація матеріалу за темами і підтемами; попереднє повторення мовленнєвих зразків і штампів; введення різноманітних мисленнєвих задач [6:251]. Стимулом усного мовлення, крім словесних вказівок, можуть бути проблемні ситуації, які створено на основі двох контрастних суджень, та зміст опори у формі заголовків, оголошень і т. ін. [6:251].

Ситуації вербального характеру використовуються для навчання діалогічного і монологічного мовлення і передбачають найрізноманітні завдання: від нескладних перетворень до самостійних мовленнєвих повідомлень. Є.І.Матецька запропонувала таку класифікацію природних ситуацій. Першим типом є діяльнісний акт, зміст якого вичерпується за рахунок мовленнєвих дій. Немовленнєві дії в такій ситуації або виключені, або проходять епізодично і не є вагомими. Другий тип таких ситуацій – це діяльнісний акт, зміст якого розкривається в поєднанні мовленнєвих і немовленнєвих дій за умови домінуючої ролі мовленнєвих. Третій тип ситуації – діяльнісний акт, у якому

мовленнєві і немовленнєві дії посідають рівноцінне місце. Четвертий тип розглядається як діяльнісний акт, у якому немовленнєві дії домінують над мовленнєвими. П'ятим типом таких ситуацій вважається діяльнісний акт, зміст якого вичерпується ланцюгом немовленнєвих дій. Мовленнєва дія у таких ситуаціях не є важливою. Діяльнісний акт міг бути здійсненим і за його відсутністю [5:48-53].

Друга група - це штучно створені ситуації. Ця група ситуацій, з одного боку, гарантує дитині значну мовленнєву практику, з іншого, дозволяє задовольнити її бажання до дії, руху, оперувати практичними діями. Проходження мовленнєвої дії полегшується, якщо немовленнєві (практичні) дії не викликають певної фізичної напруги або є звичним для того, хто говорить. Мовленнєві дії сприяють також природному змістовому зв'язку, що об'єднує мовленнєві та немовленнєві дії, адекватність двох дій, які пов'язані ситуацією. Мовленнєва і немовленнєва дії мають свою динаміку. Так, у немовленнєвій дії - це співвідношення великих і малих дій різних відрізків; у мовленнєвих - групування слів, їх поєднання і поділ, тобто синтаксичний поділ фрази [5]. Є.І.Матецька дійшла висновку, що найбільші можливості у втіленні навчальних мовленнєвих ситуацій відкриваються в ігровій діяльності дітей.

Існує декілька підходів до класифікації ігрових мовленнєвих ситуацій. Найбільш доступною в роботі з дошкільниками, на наш погляд, є класифікація, що використовується у методиці роботи з молодшими школярами (за Є.Я.Палихатою): - інсценування на основі готових текстів; - рольова гра на основі ілюстрації; - навчальні (реальні, уявлювальні) ситуації. Діяльність в уявлюваній ситуації звільняє дитину від ситуативної залежності. Уявлювана ситуація можлива на основі розходження полів, "змістового" і того, яке ми бачимо. Л.С.Виготський вказує, що будь-яка гра з такою ситуацією є водночас грою з правилами.

Слугує на увагу використання ігрових мовленнєвих ситуацій під час навчання старших дошкільників складання описових розповідей, які пропонує В.В.Гербова [1]. Дослідником успішно вирішується паралельно два важливих завдання: навчання монолога та розвиток навичок діалогізування. Слід зауважити, що в навчальних ситуаціях створювались умови для самореалізації дошкільників та задоволення надзвичайно важливих потреб цього віку: а) відтворення ситуацій максимально наближених до життя; б) оволодіння засобами спілкування.

У дошкільній лінгводидактиці розроблено систему мовленнєвих ігрових ситуацій: ігрові мовленнєві ситуації за змістом художніх творів з метою формування у дітей оцінно-етичних суджень (А.М.Богущ, О.С.Монке); ігрові мовленнєві ситуації за змістом українських народних казок з метою збагачення словника дітей експресивною лексикою (Ю.А.Руденко) та розвитку мовленнєвотворчого самовираження дошкільників (Л.І.Березовська); ігрові мовленнєві ситуації з метою розвитку культури мовленнєвого спілкування дітей та мовленнєвої готовності дітей до школи (О.П.Амат'єва, А.М.Богущ, Т.О.-Піроженко, С.К.Хаджирадєва, Н.Є.Шиліна та ін.); ігрові мовленнєві ситуації з метою формування граматичної правильності мовлення (К.Л.Крутий, Н.В.Лопатинська, Н.В.Маковецька).

Ми поділяємо ігрові мовленнєві ситуації на дві групи: ситуації розвитку діалогічного і монологічного мовлення (Див. схему 7.). Перша група, що об'єднує ситуації діалогічного мовлення, у свою чергу, поділяється на ігрові мовленнєві ситуації діалогу, трилогу та полілогу. Друга група - об'єднує ігрові мовленнєві ситуації, що сприяють розвитку монологу: ігрові мовленнєві ситуації описові, розповідні, на розмірковування та пояснення.

Всі ігрові мовленнєві ситуації можна об'єднати в декілька груп. Першу групу обіймають реальні ситуації, другу групу становлять казкові ситуації, третю групу об'єднують ситуації за змістом художніх творів, в останню групу ввійшли ігрові мовленнєві ситуації, що стимулюють використання формул мовленнєвого етикету.

Отже, ігрові мовленнєві ситуації посідають значне місце в роботі з розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Натомість у педагогічній літературі відсутнє визначення поняття „ігрова мовленнєва ситуація”.

На нашу думку, ігрова мовленнєва ситуація – це штучно змодельовані ігрові обставини (дитиною чи дорослим) за змістом знайомих художніх творів (чи казок) або з епізодів життя дитини та створені для цього умови їх реалізації (ролі, дієві особи, позитивні мовленнєві стимули, атрибути, знайомий текст і т. ін.), що стимулюють і активізують мовленнєве спілкування дітей, сприяють розвитку діалогічного і монологічного мовлення.

Отже, до вербальних репродуктивних ігор належать: ігри-драматизації, за змістом літературних творів, ігри-інсценізації, а також такі ігрові методи, як ігрові мовленнєві вправи і ситуації.

Література:

1. Гербова В.В. Составление описательных рассказов: К методике обучения старших дошкольников описательным рассказам/ В.В. Гербова// Дошкольное воспитание. – 1981. - №9. – С.28-34.
2. Демьяненко М.Я., Лазаренко К.А., Мельник С.В. Основы общей методики обучения иностранным языкам/М.Я. Дем'яненко, К.А. Лазаренко, С.В. Мельник – К.: Вища школа, 1984. – 255с.
3. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность/ А.А. Леонтьев. – М.:Просвещение, 1969. – 212 с.
4. Маковецька Н.В. Навчання старших дошкільників суфіксального творення іменників і прикметників./Н.В. Маковецька. – Дис. Канд. пед. наук. – Одеса, 2000.
5. Матецька Е.И. Учебно-речевые ситуации в обучении иностранным языкам/ Е.И. Матецькая // Иностранные языки в школе. – 1974. - №6. – С. 48-54
6. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / Гез Н.И., Ляховский М.В., Миролубов А.А. и др. Высшая школа, 1982, - 373 с.
7. Новий тлумачний словник української мови у 3-х т. К.: Аконтіт, Т.1, 2001. – 926 с.
8. Пассов Е.И. Теоретические основы обучения иностранному говорению. Пособие для учителей иностранного языка/ Е.И. Пасов. – М.: Просвещение, 1985. – 215 с.

9. Педагогическое речеведение. Словарь — справочник. — Изд. 2-е, испр. и доп. / Под ред. Т.А.Ладыженской и А.К.Михальской; сост А.А.Князьков. — М.: Флинта, Наука, 1998. — 312 с.

10. Скалкін В.Л. Вправи з розвитку усного комунікативного мовлення./ В.Л. Скалкін. - К., Рад школа, 1078. — 129 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КРАЇН БЛИЖНЬОГО ТА ДАЛЬНЬОГО ЗАРУБІЖЖЯ ЩОДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЇХ НАСЕЛЕННЯ

УДК: 613.8+613.94+371.71

Башавець Н.А.

У статті розглядається зарубіжний досвід країн ближнього та дальнього зарубіжжя щодо здоров'язбережувальної діяльності їх населення, його недоліки та переваги. Розкривається проблема формування потреби у здоров'ї в сучасній молоді.

Ключові слова: здоров'я, майбутній фахівець, спеціальність.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ СТРАН БЛИЖНЕГО И ДАЛЬНЕГО ЗАРУБЕЖЬЯ О ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИХ НАСЕЛЕНИЯ

Н.А.Башавец

В статье рассматривается зарубежный опыт стран ближнего и дальнего зарубежья о здоровьесберегающей деятельности их населения, его недостатках и преимуществах. Раскрывается проблема формирования потребности в здоровье у современной молодежи.

Ключевые слова:здоровье, будущий специалист, специальность.

FOREING EXPERIENCE OF COUNTRIES OF NEAR AND DISTANT FOCEINRES IS EXAMINED ABOUT THE MAINTAINANCE OF HEALTH OF THEIR POPULATION

N.A.Bashavets

In the article foreing experience of countries of near and distant foiceinres is examined about the maintainance of health of their population this failines and advantages. In the article the problem of forming of requirement lishts up in health for modern youth.

Keywords: health, future specialist, specialty.

Актуальність проблеми. Медики постійно наголошують на важливості володіння інформацією про те, як зберігати здоров'я при різних видах захворювання, свчасно діагностувати його та проводити профілактику. Прикро, що серед причин, які спонукають українську молодь турбуватися про своє здоров'я, перше місце посідає саме "погіршення здоров'я" — 24,4 %, друге — "усвідомлення необхідності турбуватися про своє здоров'я" — 17,4 %, а потім інші [12, с. 143].

Сучасне життя, з огляду на ринкові умови, вимагає від студентів дбати про стан свого здоров'я, самостійно займатися фізичними вправами, демон-